

Қазақта математиканың да керемет дамып келе жатқандығы өзімізге әлі де жұмбақ жай сынды. Былайғы жұрт оны білсе де сол шеткері елдің шекарасынан шыға қоймайтыны түсінікті. Тарихтың омыртқасы хроника екені рас болса, жүрісінен жаңылыспайтыны тек — факті. Оған сүйенсек, шығатыны мынау: тек математикалық моделдеу саласында бұрынғы одақта он ғылым докторы болса, соның төртеуі қазақ екен. Бұған не дейсіз? Демек, мықты алғышарт бар. Бұл бүтін бір құбылыс деуге тұрарлық. Оның өкілдері де осал еместігі және шындық.

МЕРЕЙТОЙ

АЗАМАТ.

ҰСТАЗ.

Шахбаз Әлімгерейұлы Ершин. Бұл есімнің ғылыми ортадан өзге орынға жыға таныла қоймайтындай-ақ бар. Оған екі тұрғыдан келген жөн шығар. Біріншісі, ол айналысқан ғылымның тереңнен тамыр тартып, қарапайым танымнан алшақтап кеткендігі. Екіншісі, қарастырған тақырыптарының тың екендігі. Әрине, бұлар ғылымның кемшілігі емес, қайта оның қуаттылығы. Қысқа қайырғанда, сұйық, газ, плазма орталарының механикасы ғылымның оң жамбасындағы дүниелер. Сондай—ақ ғылымның ғылыми зердесінен тұтас орта механикасының басқа салалары да ауқымды орын алған. Оған бір ғана су тасымалының гидравликасы бойынша Бұқтырма ГЭС-і плотинасының жылудық және кернеулік күйінің есебі мен селдік ағынның жанасу кернеуін зерттеуге жетекшілік жасауы жарқын мысал. Осы ретте айта кетерлігі шәкірттерімен алғаш рет Тейлор — Гертлердің еркін құйыны барлығы тұжырымдалды. Оның пайда болу механизмі ашылды, әрі концентрлік құйындардың аналитикалық теориясы жетілдірілді. Соның арқасында сақиналы құйындардың әртүрлі жетілу режимдерінде орын ауыстыру мінездемесімен эволюция заңдылығын кеңірек зерттеуге қол жеткізді.

Ғалым туралы сөз болғанда оның өсіп-өнуіне өз шыққан ортасының үлкен ықпал жасағанын айтпай кете алмаймыз. Өйткені, көрнекті қазақ интеллигенциясының от басында дүниеге келуі соның айғағы. Әкесі Әлімгерей Ершин Ташкенттегі Орта Азиялық Мемлекеттік университетін бітірген сол кездегі бірден-бір дипломды ғалым-агроном маман болса, анасы Аққағаз Досжанова Орынбордың қыздар гимназиясын және Москваның жоғарғы медициналық курсы бітіріп, одан кейін Ташкенттегі сол университеттің медициналық факультетін тәмамдаған екен. Мұны тілге тиек етуіміздің жөні бар. Алып андан туады дегендей, Аққағаз Досжанованың қазақ қыздары арасындағы тұңғыш дипломды

**ШАХБАЗ ӘЛІМГЕРЕЙҰЛЫ
ЕРШИН
70 ЖАСТА**

ҒАЛЫМ.

дәрігер болғаны сол кездегі зиялы ортаға аян. Ершиндер семьясының сыйлас, қоян-қолтық араласқан достары саналатын қазақтың ірі тұлғалары Тұрар Рысқұлов, Сұлтанбек Қожанов, Әшім Омаров, Санжар Аспандияров, Біләл Сүлейев, Мұхамеджан Тынышбаев, Мұхтар Әуезов, Мағжан Жұмабаев, Халел Досмағамбетов, Міржақып Дулатов, Ғанижамал Күтімова, Мағрипа Қойайдаровалар турасындағы әңгіме өз алдына бөлек сырдың тиегі. Бұның бәрі болашақ математиктің тек өз саласында шектеліп қалмай, үлкен зиялылыққа иек артуына бірден-бір сеп болғаны мәлім.

Әрине, сол жиырмасыншы жылдары туған ұрпақтың басына төнген қиыншылықты кетере жүріп, өз жолынан ауытқымауы о баста қаланған тәлім-тәрбиенің қылаудай болса да әсері шығар. Әйтпесе ашаршылық жылдар, қуғын-сүргін, одан қалса соғыстың тартқызған зардаптары салдарынан денсаулығының сыр беруі бәрі-бәрі бір адам үшін өмірдің ауыр өткелі. Былайша айтқанда, ғылым тұрмақ бас қайғы болатындай-ақ ғұмыр. Соған қарамай заманының салған тезіне төтеп беріп, уақыттан ұтылмай еңбек етуі қазіргі ұрпаққа ерліктің бір мысқал көрінісі іспеттес.

Ғалымның соңғы айналысып жүрген жұмысы жел энергиясын пайдаланудың

тиімді жолдары турасында. Қадап айта кетерлігі кандай да істі қолға алмас бұрын оны ең алдымен бүгінгі күнге берері бар ма, пайдасы қаншалық екеніне ден қоюы көңіл қуантарлық-ақ. Ал, қуартарлығы сол, ашқан жаңалық өндіріске еніп, өмірге етене араласа алмауы. Себебі: экономикалық қиыншылық — қаржының тапшылығы. Жомарттың қолын жоқ байлайтынның кері. Айталық, «жылғалы эффект» деген атпен мұнай құбырларының эрозияға ұшырау себебін ашуы, сол құбыр жарылысы салдарынан Өзен және Жетібай кен орындарындағы жердегі ысырап болып жатқан бір жарым миллион тонна майды

алу жолдарын табуы және халық шаруашылығындағы атмосфералық ауаны зиянды заттармен ластаудан қорғау әдістері мен құрылғыларын жасауы жаңалық жағынан өз алдына, осы сияқты тағы басқа жұмыстар толық іске аспауда. Айтары жоқ, бүгін тұрмақ кеше мұндай жаңалықтар он шешімін тапқан емес. Көп болса қатырма қағазбен қатырып тұрып мадақталатын. Соның бір сипатындай мұнай құбырын парафиннен тазартудың ең тиімді әдісін тапқаны үшін кеңес үкіметінің үлкен сыйлықтарының бірі — Қазақстан Ленин комсомолы сыйлығын иемденген. Орайы келгенде айта кетер жайт, өндірісте енген жаңалықтары да баршылық. Айталық бұрғыға ең тиімді металды керамикалық сүзгісі (әсіресе онымен Кеңқияқ кен орнында қырықтан аса бұрғылар жабдықталған) және жоғарыда айтып кеткен мұнай құбырын парафиннен тазартудың ең тиімді әдістері кеңінен қолдау тапқан. Ғалымның Арал теңізін қалпына келтіру ісінен де қалыс қалмағандығын осы тақырыптағы жұмысы айғақтаса керек. Әрі аталмыш еңбегі үшін Республикалық үлкен сыйлықтың бірін иеленген.

Шахбаз Әлімгерейұлы ғалымдық қырымен қатар ұстаздығымен де танылған жан. Әл-Фараби атындағы қазақ Мемлекеттік Ұлттық университетінің тұтас орта механикасы кафедрасының негізін қалап, күні бүгінге дейін басқарып келеді. Талай талантты шәкірттердің де тұсауын кесіп, ғылымға деген жігерін жаныған. Сол үшін де «Қазақстан Республикасы ғылымы мен техникасына еңбек сіңірген қайраткер» атағын алғанды. Әрі бүгінге дейін Ұлттық Ғылым Академиясының мүше корреспонденті ретінде талай тың жаңалықтың ұйытқысы болуда. Сондықтан да шау тартқан шағына қарамай шаршамай-талмай еңбек етіп келе жатқан ғалымның берері әлі көп деп білеміз.

Асылбек КӨРПЕБАЙҰЛЫ.